

Εφη πουλάκη παντερμαλή Οι Μούσες

Οι σημαντικότερες των ομαδικών θεοτήτων της αρχαιότητας¹

Εισαγωγή

Οι Μούσες είναι μία επιφανής αδελφότητα γυναικείων θεοτήτων στο πλευρό των μεγάλων θεών του ελληνικού Δωδεκάθεου, κυρίως όμως στο πλευρό του πατέρα τους Διός, του μεγάλο Νού και πατέρα των θεών, πατέρα και των γνώσεων που αντιπροσωπεύουν οι Μούσες. Λατρεύονταν με θυσίες νηφάλιες (χωρίς οινηρή σπονδή και χωρίς ξύλα αμπέλινα).

Ο αριθμός τους είναι εννιά αλλά υπήρχαν και ασθενέστερες παραδόσεις με άλλους αριθμούς, από τις οποίες σημαντικότερη φαίνεται εκείνη που αναφέρει δύο γενέσεις Μουσών, πρεσβυτέρων μὲν κατὰ Κρόνον, νεωτέρων δὲ τῶν ἐκ Διὸς καὶ Μνημοσύνης.² Η λατρεία τους κοντά σε πηγές και κάποιες από τις αρχαίες μαρτυρίες³ φαίνεται να

¹ Άλλες πχ. οι Σειρήνες, Μοίρες, Χάριτες, Ερινύες, Ωρες, Γοργόνες, Σάτυροι, Κάβειροι, κλπ. Οι σκιαγραφίες είναι ελεύθερες αποδόσεις απεικονίσεων των Μουσών.

² Σχόλια στα Αργοναυτικά του Απολλωνίου Ρόδιου 214 κεξ: δύο ιστορούνται γενέσεις Μουσών, πρεσβυτέρων μὲν κατὰ Κρόνον, νεωτέρων δὲ τῶν ἐκ Διὸς καὶ Μνημοσύνης.... λέγεται τῶν Μουσῶν ἡ μὲν Κλειὼ εὐρηκέναι τὴν ἱστορίαν, Θάλεια δὲ γεωργίαν καὶ τὴν περὶ τὰ φυτὰ πραγματείαν, Εὐτέρπη δὲ μαθήματα, Τερψιχόρη δὲ παιδιάν, Ἐρατὼ δὲ ὄρχησιν, Πολυμνία δὲ λύραν, Μελπομένη δὲ ᾠδὴν, Οὐρανία δὲ ἀστρολογίαν, Καλλιόπη δὲ ποίησιν. τινὲς μὲν οὖν, ὅτι εὐρέτις ὀρχήσεως ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς (fg 39 Kern) παραδέδοται ἡ Ἐρατὼ· ἐπεὶ οὖν μέλλει διηγέσθαι τὸν τῆς Μηδείας γάμον, διὰ τοῦτο ἐπικέκληται τὴν εὐρέτιν τῆς ἐπιβαλλούσης τῷ γάμῳ ὀρχήσεως Μοῦσαν. οἱ δέ, ὅτι θαλιῶν εἰσι προστάτιδες αἱ Μοῦσαι· οὐκ ἄλλοτρία οὖν τοῦ γάμου ἔσται ἡ Μοῦσα. ὅτι δὲ θαλιῶν εἰσι προστάτιδες αἱ Μοῦσαι, ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς δεδήλωται (fg 38 Kern)· οὐδέ τι λήθονται Μουσέων βροτοί· αἱ γὰρ ἔασι κοίρανοι, αἵσι μέμλε χορὸς θαλῖαι τ' ἐρατειναί. Ῥιανὸς δὲ ἐν α' Ἡλιακῶν φησι μὴ δὲ διαφέρειν, εἰ μίαν ἐπικαλεῖται τῶν Μουσῶν τις· πάσας γὰρ σημαίνει διὰ μιᾶς. λέγει δὲ οὕτως (fg III 3 Meineke Anal. Alex. 1843, 202)· *πᾶσαι δ' εἰσαῖονσι, μῆς ὅτε τ' οὖνομα λέξεις.*

³ Βλ. πχ. Schol. ad Theocrit. vii. 92, Ησύχιος, νύμφη, Στέφανος Βυζ., Τόρριβος.

υποδεικνύουν ότι κατάγονταν από νεράιδες της φύσης (τινὲς δ' Οὐρανοῦ καὶ Γῆς ἔφασαν αὐτὰς φῦναι ὡς ἀρχαιότατον ἡγεῖσθαι τὸν περὶ τούτων λόγον δέοντος)⁴ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτη προχριστιανικὴ χιλιετία εἶναι οἱ θεές που προστατεύουν τὴ μουσικὴ/ποιητικὴ τέχνη καὶ χαρίζουν τὴν ἐμπνευση καὶ τὴν ἀλήθεια σὺς καλλιτέχνες τοῦ Μουσικοῦ Λόγου, «πάσης παιδείης ἀρετὴν γεννώσα».⁵

Εἶναι οἱ θεές τῆς γνώσης χωρὶς σύνορα τόπου καὶ χρόνου (μίας γνώσης που εθεωρεῖτο ἔργο τῶν θεῶν,⁶ τὴν ὁποία μεταδίδουν σὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν ποιητῶν) προφανῶς ἐπειδὴ α) ἡ πρῶτη ἀρχαιότητα διατήρησε τὴ συλλογικὴ τῆς μνήμης χάρη στὴν ποίηση, β) προσπάθησε νὰ ἐρμηνεύσει τὰ φυσικὰ φαινόμενα με τὸν προφορικὸ μῦθο καὶ ἐργαλεῖο τὴν ποίηση, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ γ) ἀκόμη καὶ οἱ πρῶτοι φυσικοὶ ἐπιστήμονες (προ-Σωκρατικοί) διατύπωσαν τὴν ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῆς φύσης ἐπίσης διὰ τῆς ποίησης.⁷ Αὐποτελοῦν μία διαχρονικὴ ἀξία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ με καταγωγὴ που ἀνάγεται σὺς ἀπαρχές τῆς ἐλληνικῆς ιστορίας. Ἀνάλογες θεότητες (χωρὶς παρόμοια ἐξέλιξη) ἀναφέρονται στὴν αἰγυπτιακὴ,⁸ ρωμαϊκὴ (Camenae) καὶ Ἰνδικὴ μυθολογία (Apsara).

⁴ Cornutus, De Natura deorum 14 κεξ.

⁵ Οἱρφικός ὕμνος σὺς Μούσες.

⁶ Στράβων 10, 3 Καὶ διὰ τοῦτο μουσικὴν ἐκάλεσε Πλάτων καὶ ἔτι πρότερον οἱ Πυθαγόρειοι τὴν φιλοσοφίαν, καὶ καθ' ἁρμονίαν τὸν κόσμον συνεστάναι φασί, πᾶν τὸ μουσικὸν εἶδος θεῶν ἔργον ὑπολαμβάνοντες. οὕτω δὲ καὶ αἱ Μοῦσαι θεαὶ καὶ Ἀπόλλων μουσηγέτης καὶ ἡ ποιητικὴ πᾶσα ὕμνητικὴ. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τῶν ἡθῶν κατασκευὴν τῇ μουσικῇ προσέμουσιν, ὡς πᾶν τὸ ἐπανορθωτικὸν τοῦ νοῦ τοῖς θεοῖς ἐγγὺς ὄν. οἱ μὲν οὖν Ἕλληες οἱ πλείστοι τῷ Διονύσῳ προσέθεσαν καὶ τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τῇ Ἑκάτῃ καὶ ταῖς Μοῦσαις καὶ Δήμητρι, νῇ Δία, τὸ ὀργιαστικὸν πᾶν καὶ τὸ βακχικὸν καὶ τὸ χορικὸν καὶ τὸ περὶ τὰς τελετὰς μυστικόν, Ἰακχόν τε καὶ τὸν Διόνυσον καλοῦσι καὶ τὸν ἀρχηγέτην τῶν μυστηρίων, τῆς Δήμητρος δαίμονα· δένδροφορίαι τε καὶ χορεῖαι καὶ τελεταὶ κοιναὶ τῶν θεῶν εἰσι τούτων· αἱ δὲ Μοῦσαι καὶ ὁ Ἀπόλλων αἱ μὲν τῶν χορῶν προεστᾶσιν ὁ δὲ καὶ τούτων καὶ τῶν κατὰ μαντικὴν· πρόπολοι δὲ τῶν Μουσῶν οἱ πεπαιδευμένοι πάντες, καὶ ἰδίως οἱ μουσικοί, τοῦ δ' Ἀπόλλωνος οὗτοί τε καὶ οἱ περὶ μαντικὴν, Δήμητρος δὲ οἱ τε μύσται καὶ δαδούχοι καὶ ἱεροφάνται, Διονύσου δὲ Σελιηνοὶ τε καὶ Σάτυροι καὶ Τίτυροι καὶ Βάκχαι, Λῆναι τε καὶ Θυῖαι καὶ Μιμαλλόνες καὶ Ναῖδες καὶ Νύμφαι προσαγορευόμεναι.

⁷ Βλ. πχ. Πλούταρχος, De Pythiae oraculis 402 F ὅτι πρότερον μὲν ἐν ποιήμασιν ἐξέφερον οἱ φιλόσοφοι τὰ δόγματα καὶ τοὺς λόγους, ὥσπερ Ὀρφεὺς καὶ Ἡσίοδος καὶ Παρμενίδης καὶ Ξενοφάνης καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Θαλῆς, ὕστερον δ' ἐπαύσαντο καὶ πέπαννται χρώμενοι μέτροιςΒλ. καὶ Διογένης Λαέρτιος, Vitae philosophorum, 1 34. Τὰ δὲ γεγραμμένα ὑπ' αὐτοῦ φησι Λόβων ὁ Ἀργεῖος (Cronert '8) εἰς ἔπη τείνειν διακόσια. ἐπιγεγράφθαι δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς εἰκόνης τότε (A. Pal. vii. '83)· τόνδε Θαλὴν Μίλητος Ἰὰς θρέψας' ἀνέδειξεν ἀστρολόγον πάντων πρεσβύτατον σοφίῃ.

⁸ Διόδωρος Σικελιώτης 1, 18, 4

Αμφορέας του ζωγράφου του Leningrad , Hermitage.
Οι Μούσες με τον Μουσαγέτη Απόλλωνα.

Ομηρος και Ησίοδος

Ομηρος: Μούσες Ολυμπιάδες

Οι αρχαιότερες και σημαντικότερες γνώσεις μας για τις Μούσες προέρχονται από την Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, συγκεκριμένα από τον Ομηρο και τον Ησίοδο, τους πρώτους⁹ και μέγιστους αοιδούς/βάρδους της Δύσης. Εμειναν αθάνατοι στους αιώνες, όπως προβλεπόταν για όσους είχαν την ιδιαίτερη εύνοια των Μουσών.

Χάρη στον αρχαιότατο και σημαντικότερο των Ελλήνων ποιητών, τον Ομηρο (±800 πΧ), τα βασικά χαρακτηριστικά τους καταγράφηκαν στα πρώτα λογοτεχνικά κείμενα της Ευρώπης, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια: είναι κόρες του πατέρα των θεών, ζουν δίπλα του στον Ολυμπο, ψυχαγωγούν με τους ύμνους τους κυρίως τον ίδιο αλλά και άλλους θεούς, κάποτε θρηνούν για θνητούς (όπως για τον νεκρό Αχιλλέα) αλλά και τιμωρούν σκληρά τους υβριστές τους (Θάμυρις)¹⁰. Είναι στενά δεμένες με τον πατέρα τους αλλά και τον Ολυμπο, αποκαλούμενες Ολυμπιάδες. Σε όλη την πρώιμη ποίηση είναι οι μόνες θεές με αυτό το επίθετο.

Οι ανθρωπίνες δυνατότητες έχουν πεπερασμένα όρια, ο αοιδός λοιπόν επικαλείται τις Μούσες για να του παρασταθούν και να του θυμίσουν τα γεγονότα της ακατάγραφης ιστορίας.¹¹ Του προσφέρουν την απαραίτητη δυνατότητα, την έμπνευση και τη γνώση, αφού χωρίς αυτές δεν θα ήταν δυνατόν να υπάρξει ποιητική δημιουργία.

Ήδη, από την πρώιμη αυτή εποχή, τις συνοδεύει ο αδελφός τους Απόλλων και ο αριθμός τους είναι εννέα.

Ανάγλυφο των προχωρημένων ελληνιστικών χρόνων στο Βρετανικό Μουσείο. Απεικονίζεται η αποθέωση του Ομήρου (κάτω αριστερά) και ο Δίας με τις Μούσες.

⁹ Σε ακόμη αρχαιότερους χρόνους αναφέρεται από τον ίδιο τον Ομηρο ο Δημόδοκος, των Φαίακων στην Οδύσσεια. Η Μούσα του χάρισε ένα καλό δώρο μαζί με ένα κακό: την τέχνη να τραγουδά όμορφα στερώντας το φως των ματιών του..

¹⁰ Προϊστορικός «Θράκας» αοιδός που καυχήθηκε ότι μπορεί να ξεπεράσει στο τραγούδι τις Μούσες. Όταν τον συνάντησαν στο Δώριον της Μεσσηνίας, τον τύφλωσαν και του αφαίρεσαν την ικανότητα να τραγουδά και να παίζει κιθάρα.

¹¹ Ιλιάς Β, 484. Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι· ὑμεῖς γὰρ θεαὶ ἐστε πάρεστε τε ἴστε τε πάντα, ἡμεῖς δὲ κλέος ὁδὸν ἀκούομεν οὐδέ τι ἴδμεν·

Έναν περίπου αιώνα αργότερα (±700 πΧ), ο Ησίοδος διέσωσε αναλυτικότερα τις πρώιμες πληροφορίες για τις Μούσες, πολύτιμες για τους σημερινούς ερευνητές αλλά και καθοριστικές για τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης για τις Μούσες κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας (Θεογονία στ. 1-115).

Ησίοδος: Μούσες Ολυμπιάδες – Πιερίδες - Ελικωνιάδες

Ο Ησίοδος αρχίζει τον ύμνο του όπως και ο Όμηρος με την επίκληση των Μουσών. Είναι Πιερίδες (Έργα και Ημέραι) αλλά και Ελικωνιάδες (Θεογονία), αφού τώρα πια ζουν και κοντά σε πηγές της πατρίδας του όπου γνωρίζουμε ότι υπήρχε ένα σημαντικό ιερό των Μουσών.¹² Οι Ελικωνιάδες Μούσες του Ησιόδου ποτέ δεν έχασαν την εξάρτησή τους από τον Ολυμπο, αφού αποκαλούνται και Ολυμπιάδες (Θεογονία στ. 25, 52, 966, 1022), ενώ περιγράφεται το τραγούδι τους στον Ολυμπο (Θεογονία στ. 36 κεξ) καθώς και η γέννησή τους στην Πιερία από τη Μνημοσύνη (Μνήμη).

Μωσαϊκό στη Αντιόχεια των αυτοκρατορικών χρόνων.

Η τιτανίδα Μνημοσύνη (Μνήμη), κόρη Ουρανού και Γαίας, αδελφή του Κρόνου και μητέρα των Μουσών.

Η γέννηση στην Πιερία και η άνοδος στον Ολυμπο.

Ησίοδε,

[λέει ο Ησίοδος στη Θεογονία]

Τον υμνο ας αρχίσουμε απ' τις Μούσες,

Που τον γονιό δοξάζοντας τον Δία

την δυνατή του την ψυχή ευφραίνουν ασταμάτητα
στου Ολύμπου τα παλάτια.

Ανιστορώντας τα τωρνά μα και τα περασμένα.

Και όλα τα μελλούμενα.

Στην Πιερία γεννήθηκαν από τη Μνημοσύνη.

Κόρες αυτές του έρωτα του Κρονογενήμένου.

Οποιοι οι Μούσες αγαπούν τρισεύτυχος λογιέται.

Κι από το στόμα του λαλιά ολόγλυκη αναβλύζει.

Ησ. Θεογονία, 36

¹² βλ. πχ. Πανσανία 9, 29 ταῦτα μὲν δὴ ἔχοντά ἐστιν οὕτω, θῦσαι δ' ἐν Ἐλικῶνι Μούσαις πρώτους καὶ ἐπονομάσαι τὸ ὄρος ἱερὸν εἶναι Μουσῶν Ἐφιάλτην καὶ Ὠτον λέγουσιν, οἰκίσαι δ' αὐτοὺς καὶ Ἄσκλην (πατρίδα Ησιόδου)· καὶ δὴ καὶ Ἥγησίνους ἐπὶ τῷδε ἐν τῇ Ἀτθίδι ἐποίησεν... ἐν Ἐλικῶνι δ' πρὸς τὸ ἄλσος ἰόντι τῶν Μουσῶν ἐν ἀριστερᾷ μὲν ἡ Ἀγανίππη πηγή –θυγατέρα δ' εἶναι τὴν Ἀγανίππην τοῦ Τερμησσοῦ λέγουσι, εἰ δ' οὐτος ὁ Τερμησσὸς περὶ τὸν Ἐλικῶνα–, τὴν δ' εὐθεῖαν ἐρχομένῳ πρὸς τὸ ἄλσος ἔστιν εἰκὼν Εὐφήμης ἐπειργασμένη λίθῳ· τροφὸν δ' εἶναι τὴν Εὐφήμην λέγουσι τῶν Μουσῶν.

Εννέα ολόκληρα βράδια πλάγιαζε κατά τον Ησίοδο ο πατέρας των θεών με τη Μνημοσύνη (Μνήμη), για να γεννηθούν ύστερα από έναν χρόνο οι εννέα επώνυμες Μούσες.¹³ Μεγάλο το χρονικό διάστημα για τον ηγέτη και πατέρα των θεών, τόσο για τον χρόνο της σύλληψης όσο και για την εγκυμοσύνη. Ίσως λοιπόν να οφείλεται στο γεγονός ότι *ὁ πρὸς τὰς Μούσας ἔρως καὶ ἡ ἡδονὴ βραδέως ἀνύεται*, όπως ο αρχαίος σχολιαστής επισημαίνει.¹⁴

Πρώιμα αναφέρονται τα ονόματα των εννέα ομόψυχων κοριτσιών, που πρωτόειδαν το φως της ημέρας στο όμορφο και πλούσιο τοπίο της μακεδονικής Πιερίας, κάτω από τις κορυφές του Ολύμπου. Εκεί πρωτοτραγούδησαν για τους νόμους και τη δόξα των αθανάτων και από εκεί ανηφόρισαν στο υπερκείμενο όρος των θεών, στο πλάι του παντοδύναμου πατέρα τους που έβαλε την τάξη στο σύμπαν. Σύμφωνα με τον επικρατέστερο αρχαίο μύθο, ο Πίερος της Μακεδονίας εγκατέστησε στον Ελικώνα τις κόρες του Εννέα Μούσες με τα γνωστά τους ονόματα, και μάλιστα υπό την επίδραση ενός «θράκιου» έθνους, «δεξιότερου» των Μακεδόνων γύρω από τα θεϊκά θέματα.¹⁵ Η σχέση της Πιερίας με τις Μούσες είναι λοιπόν πολύ έντονη και πολύ πρώιμη για να μπορεί να αγνοηθεί.

Η έρευνα προβληματίστηκε διαχρονικά τόσο με την πρώιμη αναφορά των μουσών στην περιοχή, όσο και με την κοινή ονοματολογία Πιερίας και Ελικώνα σε θέσεις που σχετίζονται με τις μούσες, όπως πχ. τα Λεϊβηθρα, την Πίμπλεια, τον Ελικώνα. Τα δεδομένα ερμηνεύθηκαν όπως και στον μύθο, με την μεταφορά της λατρείας των μουσών στον Ελικώνα

¹³ Με τροφό την Ευφήμη, όπως γνωρίζουμε από τον Πausanias (9, 29) και το άγαλμά της στον Ελικώνα.

¹⁴ Scholia vetera στον Ησίοδο.

¹⁵ Σύμφωνα με τον Πρόκλο, οι Μούσες του Ησιόδου χορεύουν στον Ελικώνα (Ελικωνιάδες) δηλώνοντας την εγκόσμια τάξη, αλλά γεννήθηκαν στην Πιερία (Πιερίδες) δηλώνοντας την υπέρ τον κόσμο τάξιν, ἀφ' ἧς εἰς τὸν κόσμον προήλθε. Scholia vetera στον Ησίοδο, Έργα και Ημέραι, Προλεγόμενα, 3 κεξ. ΠΡΟΚΛΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ...καὶ γὰρ τὰς Μούσας τετέχθαι μὲν ἐν τῇ Πιερίᾳ φασίν, ἐν δὲ τῷ Ἐλικῶνι χορεύειν, τῆς μὲν Πιερίας τὴν ὑπὲρ τὸν κόσμον τάξιν δηλούσης, ἀφ' ἧς εἰς τὸν κόσμον προήλθε, τοῦ δὲ Ἐλικῶνος τὴν ἐγκόσμιον, ἐν γὰρ τούτῳ χορεύουσιν ταῖς σφαίραις ἐννέα οὖσαις ἐπιβεβηκυῖαι

Πausanias 9, 29. χρόνῳ δὲ ὕστερόν φασι Πίερον Μακεδόνα, ἀφ' οὗ καὶ Μακεδόσιν ὠνόμασαι τὸ ὄρος, τοῦτον ἐλθόντα ἐς Θεσπιάς ἐννέα τε Μούσας καταστήσασθαι καὶ τὰ ὀνόματα τὰ νῦν μεταθέσθαι σφίσι. ταῦτα δὲ ἐνόμιζεν οὕτως ὁ Πίερος ἢ σοφώτερά οἱ εἶναι φανέντα ἢ κατὰ τι μάντευμα ἢ παρὰ του διδαχθεὶς τῶν Θρακῶν· δεξιότερον γὰρ τὰ τε ἄλλα ἐδόκει τοῦ Μακεδονικοῦ τὸ ἔθνος εἶναι πάλαι τὸ Θράκιον καὶ οὐχ ὁμοίως ἐς τὰ θεῖα ὀλίγων. εἰσὶ δ' οἱ καὶ αὐτῷ θυγατέρας ἐννέα Πιέρῳ γενέσθαι λέγουσι καὶ τὰ ὀνόματα ἅπερ ταῖς θεαῖς τεθῆναι καὶ ταῦται, καὶ ὅσοι Μουσῶν παῖδες ἐκλήθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων, θυγατρίδους εἶναι σφᾶς Πιέρου· Μίμναιμος δέ, ἔλεγεια ἐς τὴν μάχην ποιήσας τὴν Συμυρναίων πρὸς Γύγην τε καὶ Λυδοῦς, φησὶ ἐν τῷ προοιμίῳ θυγατέρας Οὐρανοῦ τὰς ἀρχαιοτέρας Μούσας, τούτων δὲ ἄλλας νεωτέρας εἶναι Διὸς παῖδας

από κατοίκους της Πιερίας.¹⁶ Για τη σύγχρονη έρευνα το πρόβλημα οφείλει ίσως να παραμένει ανοικτό. Θα μπορούσε πχ. κανείς να σκεφτεί ότι ίσως οφείλεται σε κάποιον αρχαιότατο μουσικό λόγο, σήμερα δυστυχώς χαμένο, που είχε σχέση με τον Ορφέα, την Πιερία και τις μούσες της. Είναι μία υπόθεση που δεν μπορεί να αγνοηθεί, αν λάβουμε υπόψη την πληροφορία του Ψ.Πλούταρχου στο «Περι Μουσικής» για τα «περί Μούσας» ποιήματα του Μακεδόνα γενάρχη Πιέρου.¹⁷

Εκτός από τα ιερά των Μουσών που αναφέρονται στην Πιερία (Λειβήθρα, Δίον, Πίμπλεια) ο βασιλιάς Αρχέλαος της Μακεδονίας καθιέρωσε τον 5^ο πΧ. αιώνα (Δίον) μία μεγάλη πανήγυρη εννέα ημερών προς τιμήν τους, *«ἐκάστη τῶν Μουσῶν ἐπώνυμον ἡμέραν ἀναδείξας»*.¹⁸

Η λατρεία των Μουσών ίσως γεννήθηκε από τη Μνήμη στην Πιερία και μεταδόθηκε στην Βοιωτία, όπως αναφέρει η αρχαιότητα, το γεγονός όμως είναι ότι στην κλασσική αρχαιότητα τα ιερά των Μουσών ήταν διαδεδομένα σε όλο τον ελληνικό κόσμο και τις αποικίες του (πχ. Ελικών, Παρνασσός, Θεσιπιές, Αττική, Σπάρτη, Τροιζήνα, Κόρινθος, Ολυμπία, Δελφοί, Μεγαλόπολις, Ιθώμη, Τεγέα, Πριήνη, Κρότων, Αλεξάνδρεια κ.α, αλλά και στη Ρώμη. Οι κατά τόπους Μούσες έπαιρναν συχνά και το όνομα του τοπικού ιερού.

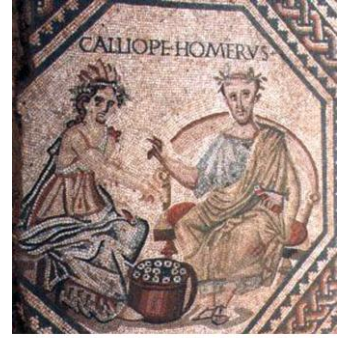
¹⁶βλ. Πχ. Στράβων 9 2 25 29 ὁ μὲν οὖν Ἑλικῶν οὐ πολὺ διεστηκῶς τοῦ Παρνασσοῦ ἐνάμιλλός ἐστιν ἐκείνῳ κατὰ τε ὕψος καὶ περίμετρον· ἄμφω γὰρ χιονόβολα τὰ ὄρη καὶ πετρώδη, περιγράφεται δ' οὐ πολλὴ χώρα. ἐνταῦθα δ' ἐστὶ τό τε τῶν Μουσῶν ἱερὸν καὶ ἡ Ἴππου κρήνη καὶ τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμφῶν ἄντρον· ἐξ οὗ τεκμαίροισι' ἂν τις Θρᾶκας εἶναι τοὺς τὸν Ἑλικῶνα ταῖς Μούσαις καθιερώσαντας, οἳ καὶ τὴν Πιερίδα καὶ τὸ Λειβήθρον καὶ τὴν Πίμπλειαν ταῖς αὐταῖς θεαῖς ἀνέδειξαν· ἐκαλοῦντο δὲ Πίερες· ἐκλιπόντων δ' ἐκείνων Μακεδόνες νῦν ἔχουσι τὰ χωρία ταῦτα. εἰρηται δ' ὅτι τὴν Βοιωτίαν ταύτην ἐπόκησάν ποτε Θρᾶκες βιασάμενοι τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Πελασγοὶ καὶ ἄλλοι βάρβαροι.

Στράβων 10 3 Ἀπὸ δὲ τοῦ μέλους καὶ τοῦ ὑμνοῦ καὶ τῶν ὀργάνων καὶ ἡ μουσικὴ πᾶσα Θρακία καὶ Ἀσιᾶτις νενόμισται. δῆλον δ' ἔκ τε τῶν τόπων ἐν οἷς αἱ Μοῦσαι τετίμηνται· Πιερία γὰρ καὶ Ὀλυμπος καὶ Πίμπλα καὶ Λειβήθρον τὸ παλαιὸν ἦν Θράκια χωρία καὶ ὄρη, νῦν δὲ ἔχουσι Μακεδόνες· τὸν τε Ἑλικῶνα καθιέρωσαν ταῖς Μούσαις Θρᾶκες οἳ τὴν Βοιωτίαν ἐποικήσαντες, οἵπερ καὶ τὸ τῶν Λειβηθριάδων νυμφῶν ἄντρον καθιέρωσαν. οἳ τ' ἐπιμεληθέντες τῆς ἀρχαίας μουσικῆς Θρᾶκες λέγονται, Ὀρφεὺς τε καὶ Μουσαῖος καὶ Θάμυρις, καὶ τῷ Εὐμόλπῳ δὲ τοῦνομα ἐνθένδε, καὶ οἳ τῷ Διονύσῳ τὴν Ἀσίαν ὅλην καθιέρωσαντες μέχρι τῆς Ἰνδικῆς ἐκείθεν καὶ τὴν πολλὴν μουσικὴν μεταφέρουσι· καὶ ὁ μὲν τίς φησιν κιθάραν Ἀσιᾶτιν ἄσσω, ὁ δὲ τοὺς αὐλοὺς Βερεκυντίους καλεῖ καὶ Φρυγίους· καὶ τῶν ὀργάνων ἑνία βαρβάρως ὠνόμασται νάβλας καὶ σαμβύκη καὶ βάρβιτος καὶ μαγάδις καὶ ἄλλα πλείω.

Βλ. καὶ σχέση Ορφέα-Καδμείων Διοδ. 1 23 ἀλλὰ καὶ αναφορὰ γιὰ Καδμείους στον Ὀλυμπο ἀπὸ Ηρόδοτο 1 56: τοὺς μὲν τοῦ Δωρικοῦ γένεος, τοὺς δὲ τοῦ Ἰωνικοῦ. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἐόντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλόκητον κάρτα. Ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλείας οἴκεε γῆν τὴν φθιώτιν, ἐπὶ δὲ Δώρου τοῦ Ἑλληνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὀσσαν τε καὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν, καλεομένην δὲ Ἰστιαιώτιν· ἐκ δὲ τῆς Ἰστιαιώτιδος ὡς ἐξάνεστη ὑπὸ Καδμείων, οἴκεε ἐν Πίνδῳ, Μακεδνὸν καλεόμενον· ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὶς ἐς τὴν Δρυοπίδα μετέβη, καὶ ἐκ τῆς Δρυοπίδος οὕτως ἐς Πελοπόννησον ἐλθὼν Δωρικὸν ἐκλήθη.

¹⁷ 1132, Α κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν καὶ Λίνον τὸν ἐξ Εὐβοίας θρήνους πεποικέναι λέγει, καὶ Ἄνθην τὸν ἐξ Ἀνθηδόνης τῆς Βοιωτίας ὕμνους, καὶ Πίερον τὸν ἐκ Πιερίας τὰ περὶ τὰς Μούσας ποιήματα.

¹⁸ Διόδωρος 17, 16

Ομηρος και Καλλιόπη, η Μούσα του έπους, με κιβώτιο παπύρων.
Ψηφιδωτό ρωμαϊκών χρόνων στο Εθνικό Μουσείο του Λουξεμβούργου.

Τα ιερά δώρα των Μουσών .

Ο Δίας επιλέγει τους ηγεμόνες. Οι Μούσες με τον Απόλλωνα επιλέγουν τους αοιδούς και τους κιθαριστές. Ο Ησίοδος μας βεβαιώνει ότι όποιον από τους ηγεμόνες τιμήσουν οι Μούσες και παρευρεθούν στη γέννησή του, **αυτός** θα κατακτήσει το μέλλον. Οι Ησιόδειοι ηγεμόνες είναι δικαστές και νομοθέτες αλλά οι Μούσες διατηρούν στη συλλογική μνήμη τους (άγραφους) νόμους και τις αξίες της πρώιμης ελληνικής κοινωνίας. Έτσι, ο τιμημένος από τις Μούσες ηγεμόνας θα είναι σοφός, δίκαιος, και θα χρησιμοποιεί γλώσσα μελίχια. Γιατί, όπως αργότερα θα πουν ο Αιλιανός και ο Διόδωρος, όποιον οι Μούσες αγαπούν είναι ειρηνικός και πρᾶος, αφού ακόμη και ο ίδιος ο Άρης, ο θεός του πολέμου, «αιδείται τας Μούσας»¹⁹ ..

Ούτε γλύπτης ούτε κανείς ποτέ ζωγράφος απεικόνισε τις κόρες του Δία οπλισμένες.
Σημαίνει ότι όσοι ασχολούνται με τις Μούσες πρέπει να διάγουν βίο ειρηνικό και πρᾶο.

Οὐδείς οὔτε πλάστης οὔτε γραφεὺς τῶν Διὸς θυγατέρων τὰ εἶδη παρέστησεν ἡμῖν
ὥπλισμένα. ὁμολογεῖ δὲ τοῦτο, ὅτι δεῖ τὸν ἐν Μούσαις βίον εἰρηνικόν
τε ἅμα καὶ πρᾶον εἶναι.

Αιλιανός, Ποικίλη Ιστορία, 12, 3

Οχι μόνο στην ειρήνη αλλά και στον πόλεμο πείθονται (οι Κέλτες) από τους μουσικούς ποιητές τους, και μάλιστα όχι μόνο οι φίλοι αλλά και οι εχθροί. Γιατί, πολλές φορές, όταν συναντώνται δύο στρατοί και υψώνουν ξίφη και λόγχες, οι βάρδοι τρέχουν ανάμεσα στα στρατόπεδα και φέρνουν ειρήνη, σαν μάγοι που υποτάσσουν τα άγρια θηρία. Έτσι, ακόμη και ανάμεσα στους πιο άγριους βαρβάρους, η σοφία υπερικχύει του θυμού και ο Άρης σέβεται τις Μούσες.

οὐ μόνον δ' ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς χρειαῖς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πολέμους τούτοις μάλιστα πείθονται καὶ τοῖς μελωδοῦσι ποιηταῖς, οὐ μόνον οἱ φίλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πολέμιοι· πολλάκις δ' ἐν ταῖς παρατάξεσι πλησιαζόντων ἀλλήλοις τῶν στρατοπέδων καὶ τοῖς ξίφεσιν ἀνατεταμένους καὶ ταῖς λόγχαις προβεβλημέναις, εἰς τὸ μέσον οὔτοι προελθόντες παύουσιν αὐτούς, ὥσπερ τινὰ θηρία κατεπᾶσαντες. οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀγριωτάτοις βαρβάρους ὁ θυμὸς εἰκει τῇ σοφίᾳ καὶ ὁ Ἄρης αἰδεῖται τὰς Μούσας.

Διόδωρος 5, 31

¹⁹ Όπως εξάλλου και τα θηρία, βλ. πχ. για τη μούσα των ελεφάντων (!) Αιλιανός, De natura animalium, 12, 44.

Ευτυχισμένος θα γίνει ο άνθρωπος που οι Μούσες αγαπούνε, βεβαιώνει ο Ησίοδος: η δύναμη της Μουσικής, όταν ψάλλει ο αγαπημένος των Μουσών, είναι σε θέση να φέρει ακόμη και τη λησμονιά σε όσους πενθούνε, έστω και για λίγο.

Μούσες και ένας βοσκός, πιθανόν ο Ησίοδος όταν παραλαμβάνει το χάρισμα. Έργο του Ζωφράφου του Ησιόδου στη Βοστώνη.

Οι Μούσες (μας πληροφορεί ο ίδιος) επέλεξαν τον Ησίοδο όταν ήταν ένας απλός βοσκός προβάτων στον Ελικώνα: του έδωσαν ένα κλαδί (σκήπτρο) δάφνης και του χάρισαν το δώρο της ποίησης. Του έδωσαν δηλαδή την ικανότητα να τραγουδά και να δοξάζει μελλούμενα και περασμένα, μαζί με την εντολή να υμνεί το αθάνατο γένος των θεών, αλλά και τις ίδιες, επικαλούμενος το όνομά τους στην αρχή και το τέλος του ύμνου.

Επικαλούμενος λοιπόν τις θεές στην αρχή της Θεογονίας, ο Ησίοδος ζητά να του διδάξουν τη δημιουργία του κόσμου. Έτσι, τόσο η Θεογονία όσο και τα υπόλοιπα έργα του Ησιόδου, καθώς επίσης και τα έργα του Ομήρου και όλων των υπολοίπων ποιητών/μουσικών της ελληνικής ιστορίας, ακόμη και η εύρεση των γραμμάτων²⁰ (το επαναστατικό εργαλείο της γνώσης) είναι ο λόγος/χάρισμα των Μουσών προς την ανθρωπότητα. «*Πρώτον δὴ τοῦτο ἀποδεξώμεθα θῶμεν παιδείαν εἶναι πρώτην διὰ Μουσῶν τε καὶ Ἀπόλλωνος*» λέει ο Σωκράτης στους Νόμους του Πλάτωνα.²¹

Οι Μούσες εγγυώνται αυτά που λέει ο ποιητής καθώς και την αξίωσή του να αυτοαποκαλείται ποιητής. Ήταν βαθιά πίστη της αρχαιότητας, της πρώιμης τουλάχιστον, ότι το δώρο των Μουσών έδινε τη δυνατότητα να εκφραστεί ο καλλιτέχνης, ότι εκείνο χορηγούσε στους ανθρώπους το έλεος των Μουσών και την ευψυχία, αλλά και ότι εκείνο διέσωσε τη συλλογική της μνήμη ανά τους αιώνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα παρακάτω λεγόμενα της «δέκατης» Μούσας, της Σαπφούς,²² του Πίνδαρου, του Σόλωνος, του Ευριπίδη και όλων των υπολοίπων ποιητών:

*Όταν πεθάνεις, αμνημόνευτη θα κείτεσαι νεκρή αφού άσχετη ήσουν όταν ζούσες με τα
ρόδα της Πιερίας.. το ίδιο θα είσαι αφανής κι εκεί στον Άδη, με τα φαντάσματα...*

κατθάνοισα δ' κείσῃ οὐδέ ποτα μναμοσύνα σέθεν ἔσσετ' οὐδ' ἄποκ' ὕστερον· οὐ γάρ
πεδέχῃς βρόδων τῶν ἐκ Πιερίας· (Μουσών) ἀλλ' ἀφάνης κὰν Ἀΐδα δόμῳ φοιτάσῃς πεδ'
ἀμαύρων νεκῶν ἐκπεποταμένα.

Απ. 55, Σαπφούς Μελών Γ

²⁰ Βλ. πχ. Διόδωρο Σικελιώτη 5 74 ταῖς δ' Μούσαις δοθῆναι παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν τῶν γραμμάτων εὕρεσιν καὶ τὴν τῶν ἐπῶν σύνθεσιν τὴν προσαγορευομένην ποιητικὴν.

²¹ Νόμοι 653

²² ΠΛΑΤΩΝΟΣ: Ἐννέα τὰς Μούσας φασὶν τινες· ὡς ὀλιγῶρος· ἥνιδε καὶ Σαπφὴ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.

Ποτάμι μέλι ο ύμνος των Μουσών για τις επιτυχίες. Σκοτάδι όμως βαθύ όταν δεν υμνηθούνε..

εἰ δὲ τύχη τις ἔρδων, μελίφρον' αἰτίαν · οαῖσι Μοισᾶν ἐνέβαλε· ταὶ μεγάλαι γὰρ ἄλκαί
σκότον πολὺν ὕμνων ἔχοντι δεόμεναι·

Πίνδαρος, Νεμεα 7, 12²³

Μούσες Πιερίδες, ἐνδοξα τέκνα της Μνημοσύνης και του Δία, ἀκούστε την προσευχή μου.
Χαρίστε μου την εὐνοια των θεῶν και υπόληψη στους ανθρώπους.

Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς Ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα, Μοῦσαι Πιερίδες, κλυτὲ μοι εὐχομένωι·
ὄλβον μοι πρὸς θεῶν μακάρων δότε, καὶ πρὸς ἀπάντων ἀνθρώπων αἰεὶ δόξαν ἔχειν
ἀγαθήν·

Σόλων, ἀπόσπ. 13

Ποτέ δεν θα παύσω Μούσες και Χάριτες να αναμειγνύω, ἡδιστη συζυγία. Αἰμουσος,
ἀπαίδεντος ποτέ μου να μη ζήσω, πάντα με τους στεφανωμένους..

οὐ παύσομαι τὰς Χάριτας Μοῦσαις συγκαταμειγνύς, ἀδίσταν συζυγίαν.
μὴ ζῶην μετ' ἄμουσίας, αἰεὶ δ' ἐν στεφάνοισιν εἶην·

Ευριπίδης, Ηρακλής, 673

Ποιες είναι οι Μούσες. Ο ύμνος για το παρελθόν, παρόν και μέλλον.

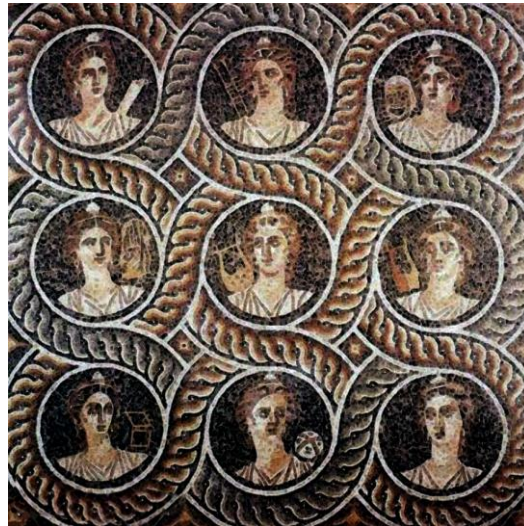
Από τη γέννησή τους οι Μούσες υμνούν, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ησίοδου, τον Δία αλλά και άλλους θεούς. «Ψυχαγωγούν» την ψυχή του πατέρα των θεῶν και τον Ολυμπο ψάλλοντας για όσα έγιναν, γίνονται και θα γίνουν, ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό των Μουσών που τις συνδέει και με το χάρισμα της μαντείας/προφητείας.²⁴ Επισημαίνει τον διττό χαρακτήρα της σχέσης τους με τον Μουσαγέτη Απόλλωνα, θεό της μουσικής και της μαντικής/προφητείας ταυτόχρονα. Τα ονόματά τους, που αναφέρονται πρώτη φορά από τον Ησίοδο, είναι Κλειώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ερατώ, Πολύμνια, Ουρανία και τελευταία η Καλλιόπη, η σημαντικότερη από όλες κατά τον Ησίοδο. Είναι η συνοδός των ηγεμόνων, αφού ως η κατεξοχήν Μούσα της Ποίησης και Μούσα του Επους ψάλλει για τα ηρωικά τους κατορθώματα. Στην Καλλιόπη θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι αναφέρεται και ο Ομηρος όταν επικαλείται στον ενικό τη Μούσα για να υμνήσει τα κλέη της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, μολονότι στην εποχή του Ομήρου οι ομόφρονες Μούσες ίσως

²³ Πολύ συχνά οι μέλισσες αποτελούσαν σύμβολο των Μουσών ή ήταν οι ίδιες οι Μούσες βλ. πχ. Αιλιανό, *Varia Historia* 10, 21, όπου ο Πλάτωνας ευλογήθηκε ως μωρό από τις Μούσες/μέλισσες κοντά στο ιερό τους στον Υμηττό. Βλ. και Φιλόστρατο (αρχ.) *Εικόνες*, 2,2,12 για την ευλογία των Μουσών/μελισσών στη γέννηση του Πινδάρου. Βλ. και 2, 8 για την ευλογία των Μουσών / μελισσών στον αποικισμό της Ιωνίας, πατρίδας του Ομήρου. Βλ. και Φιλόστρατο (νεώτ.) *Εικόνες*, 884 κεξ.

²⁴ βλ. πχ. Σχόλια στη Θεογονία 1-118: ὥστε κλύοιμι τὰ τ' ἐσσόμενα· παρὰ τῶν Μουσῶν, φησίν, ἀκούων μανθάνω τὰ τε ἐσόμενα καὶ τὰ ὄντα καὶ προγεγονότα. τοῦτο δὲ εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁμοίον τι τῆς μαντικῆς ἢ ποίησις. Τ Βλ. και Αργοναυτικά Απολλωνίου Ρ., 2, 506. ἐνθα δ' Ἀρισταῖον Φοῖβφ τέκεν, ὃν καλέουσιν Ἀγρέα καὶ Νόμιον πολυλήιοι Αἰμονιῆες· τὴν μὲν γὰρ φιλότῃ θεὸς ποιήσατο νόμφην αὐτοῦ μακραίωνα καὶ ἀγρότιν, υἷα δ' ἐνεικεν νηπίαχον Χείρωνος ὑπ' ἄντροισιν κομέεσθαι· τῷ καὶ ἀεζήθεντι θεαὶ γάμον ἐμνήστευσαν Μοῦσαι· ἀκεστορίην τε θεοπροπίαν τ' ἐδίδαξαν, καὶ μιν ἑὼν μῆλων θέσαν ἥρανον ὅσσ' ἐνέμοντο ἄμ πεδίον Φθίης Ἀθαμάντιον ἄμφι τ' ἐρυμνὴν Ὀθρυν καὶ ποταμοῦ ἱερὸν · ὅον Ἀπιδανοῖο.

λειτουργούσαν ως μία.²⁵ Με την Ησιόδεια σειρά θα τις κατονομάσει 200 χρόνια αργότερα και ο πατέρας της ιστορίας, ο Ηρόδοτος.

Πεζογράφοι της αρχαιότητας (ιστορικοί, φιλόσοφοι κλπ.) και ποιητές ιστόρησαν, σχολίασαν, ύμνησαν και ερμήνευσαν όσα γνώριζαν για τις Μούσες και την παιδεία που παρείχαν. Ο Όμηρος ωστόσο και κυρίως ο Ησίοδος αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν το θεμέλιο και τον σκελετό του αρχαίου οικοδομήματος των γνώσεων που έχουμε για τις Μούσες, τις «θρέπτειρες» της ψυχής και της διανοίας της αρχαιότητας. Ελάχιστες είναι οι επιπλέον απαραίτητες πληροφορίες για τη στήριξη του οικοδομήματος, οι περισσότερες είναι συμπληρωματικά και βοηθητικά στοιχεία.

Η Καλλιόπη με πάπυρο, η Ευτέρπη με αυλό, η Θάλεια με κωμική μάσκα, η Μελπομένη με τραγική, η Τερψιχόρη και η Ερατώ με λύρα, η Κλειώ με πινακίδα, η Ουρανία με ουράνια σφαίρα, η Πολύμνια χωρίς σύμβολο. Αρχαιολογικό Μουσείο Κω.

Νεώτερες Πληροφορίες

Η σύναψη κάθε Μούσας με ορισμένο είδος Τέχνης. Μουσικά σύμβολα.

Οι Μούσες είναι **ομόφρονες** στον Ησίοδο και λειτουργούσαν ως μία. Ο συσχετισμός για την κάθε μία ξεχωριστά με ένα είδος Τέχνης φαίνεται ότι έγινε (ή τουλάχιστον ολοκληρώθηκε) αργότερα, μολονότι η αναφορά του Ησιόδου για την Καλλιόπη (*ή γάρ και βασιλεύσιν ἄμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ*) πιθανόν επισημαίνει τη σχέση της με το έπος και τις ηρωϊκές πράξεις των πρώιμων ηγεμόνων.

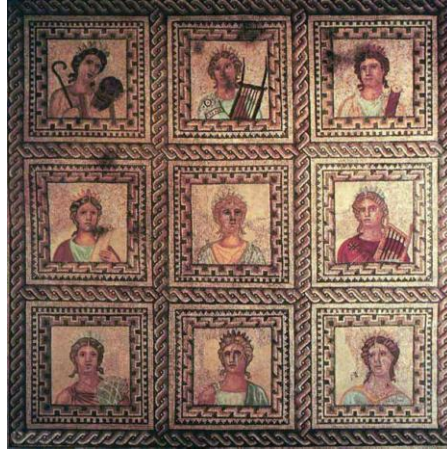
Από τον Πλάτωνα αναφέρονται ήδη ιδιαίτεροι συσχετισμοί της Τερψιχόρης, της Ερατούς, της Καλλιόπης και της Ουρανίας,²⁶ η δε Θάλεια και Μελπομένη θα

²⁵ ὅτι δὲ θαλιῶν εἰσι προστάτιδες αἱ Μοῦσαι, ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς δεδήλωται (fg 38 Kern). οὐδέ τι λήθονται Μουσέων βροτοί· αἱ γὰρ ἔασι κοῖρανοι, αἷσι μέμηλε χορὸς θαλαίαι τ' ἐρατειναί.

Ῥιανὸς δὲ ἐν α' Ἡλιακῶν φησι μὴ δὲ διαφέρειν, εἰ μίαν ἐπικαλεῖται τῶν Μουσῶν τις· πάσας γὰρ σημαίνει διὰ μιᾶς. λέγει δὲ οὕτως (fg III 3 Meineke Anal. Alex. 1843, 202). *πάσαι δ' εἰσαῖονσι, μῆς ὅτε τ' οὖνομα λέξεις*. Scholia στα Αργοναυτικά του Απολλώνιου Ρόδιου 214 κεξ

²⁶ Φαίδρος 259 β5-δ8. Τερψιχόρα μὲν οὖν τοὺς ἐν τοῖς χοροῖς τετιμηκότας αὐτὴν ἀπαγγέλλοντες ποιοῦσι προσφιλεστέρους, τῇ δὲ Ἐρατοῖ τοὺς ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις οὕτως, κατὰ τὸ εἶδος ἐκάστης τιμῆς· τῇ δὲ πρεσβυτάτῃ Καλλιόπῃ καὶ τῇ μετ' αὐτὴν Οὐρανίᾳ τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ

συσχετίστηκαν με την Κωμωδία και την Τραγωδία μετά τη δημιουργία του είδους. Οπωσδήποτε όμως, η ειδική ενασχόληση των Μουσών παρουσίαζε πολύ μεγάλη ποικιλία, μέχρι να καθιερωθεί στα ρωμαϊκά πλέον χρόνια το σχήμα που επικράτησε μέχρι σήμερα και τα σύμβολα που τις χαρακτηρίζουν.

ΗΘάλεια με γκλίτσα βοσκού και κωμική μάσκα, οι Τερψιχόρη και Ερατώ με λύρες, οι Καλλιόπη και Κλειώ με πάπυρους, η Ουρανία με ουράνια σφαίρα, οι Μελπομένη-Ευτέρπη-Πολύμνια χωρίς συμβολισμούς. Μουσείο στην Trier, Γερμανία. Αυτοκρατορικοί χρόνοι

ΑΔΗΛΟΝ

Καλλιόπη σοφίην ἥρωίδος εὔρεν ἀοιδῆς· Κλειώ καλλιχόρου κιθάρης μελιηδέα μολπὴν·
Εὐτέρπη τραγικοῖο χοροῦ πολυχέα φωνήν· Μελπομένη θνητοῖσι μελίφρονα βάρβιτον εὔρε·
Τερψιχόρη χαρίεσσα πόρεν τεχνήμονας αὐλοῦς· ὕμνους ἀθανάτων Ἐρατὼ πολυτερπέας εὔρε·
τέρψιας ὀρχηθμοῖο Πολύμνια πάνσοφος εὔρεν· [ἁρμονίην πάσῃσι Πολύμνια δῶκεν ἀοιδαῖς·]
Οὐρανίη πόλον εὔρε καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρον· κωμικὸν εὔρε Θάλεια βίον καὶ ἤθεα κεδνά.
Οὐκ ἶδε Τερψιχόρην ὁ ζωγράφος, ἀλλ' ὑπὸ τέχνας ψεύδεται ὀφθαλμοὺς δέικελον ἀτρεκίη.

Εἴ ποτε τερψινόιο, φίλος, φόρμιγγος ἀκούσης, τὴν Ἐρατὼ θαύμαζε τόσης εἰδήμονα τέχνης.
Εὐτέρπη δονάκεσσι πολυτρήτοισι λιγαίνει, πνεῦμα σοφῆς ὀχετηγὸν ἐπισπείρουσα μελίσσης.
Κωμικὸν ἀμφιέπω Θάλεια μέλος, ἔργα δ' ὀφωτῶν οὐχ ὁσίων θυμέλῃσι φιλοκροτάλοισιν ἄθῦρω.
Εἰκόνα τῆς σοφίης ποτιδέρκεο· Καλλιόπης γὰρ εἰκόνα σῇ κραδίη λάμβανε τὴν σοφίην.
Δαφνοκόμοις Φοῖβοιο παρὰ τριπόδεσσι πολεύω Κλειώ, μαντοσύνης Μοῦσα καὶ ἱστορίας.
Οὐρανίη ψήφοιο θεωρρήτω τινὶ μέτρῳ ἄστροφῶν ἐδίδαξα παλινδίνητον ἀνάγκην.
Σκέπτεο χαλκεόφωνον ἐπισπέρχουσαν ἀοιδὴν Μελπομένην, ἐρατῆς ἱστορα εὐεπίης.

Σιγῶ, φθεγγομένη παλάμης θελξίφρονα παλμόν, νεύματι φωνήεσαν ἀπαγγέλλουσα σιωπὴν.

Anthologia Graeca